

Ірина Шахновська, Оксана Кондратьєва
м. Київ, Україна, м. Щецин, Польща

Прагматична компетенція як необхідна складова професійної підготовки майбутнього перекладача

Abstract. *The article deals with the pragmatic component of the competence approach in professional training of translation students. The authors claim that when it comes to translation of modern media discourse, translator's subjectivity, including cultural awareness, reader awareness, social and ideological views play a key role in achieving pragmatic equivalence between a source and target texts.*

Key words: *pragmatic competence, media text, cultural awareness, reader awareness, pragmatic equivalence*

На сучасному етапі розвитку освіти пріоритетним є компетентнісно-орієнтований підхід, який спрямований на формування у здобувачів вищої освіти низки професійних компетенцій. Цей підхід передбачає не лише засвоєння системи знань, умінь та навичок, але й здатність реалізувати ці знання в умовах певної конкретної життєвої ситуації або діяльності.

До ключових професійних компетенцій здобувачів вищої освіти майбутніх перекладачів з іноземних мов, належить комунікативна компетенція, що включає такі складові:

- мовну компетенцію, тобто знання граматики мови і достатнього запасу лексики для того, щоб породжувати висловлювання;
- соціолінгвістичну компетенцію, тобто здатність обирати мовні форми відповідно до ситуації спілкування та соціально-рольових статусів комунікантів;
- прагматичну компетенцію, тобто здатність визначити комунікативну інтенцію автора та пристосувати текст для розуміння цільовою аудиторією [1, с. 162].

Прагматична компетенція тісно пов'язана з прагматичним аспектом перекладу тексту. Останній вважається одним із найважливіших в теорії перекладу, адже перекладач має враховувати не лише суто лінгвістичне оформлення текстового фрагменту, але й координувати це вербальне вираження з прагмалінгвістичними чинниками, зокрема загальною тональністю діалогу, стосунками між мовцями, їхнім статусом, культурним рівнем, контекстом перебігу розмови. Важливим в цьому ракурсі є досягнення рівноцінного регулятивного (прагматичного) впливу тексту оригіналу та перекладу.

Важливим для здобувачів вищої освіти-перекладачів в аспекті прагматичної компетенції є навчання перекладу сучасного медіадискурсу. З поміж інших дискурсів тексти медіа виділяються наявністю аксіологічної оцінки, що умовно розміщує описані явища тексту на шкалу «добре-погано» та «цінність-антицінність».

Аксіологічна оцінка виражається за допомогою лексичних, граматико-категоріальних і виразно-стилістичних мовних засобів, тому мова медіадискурсу має свою специфіку, що становить складність при перекладі.

Аксіологічна оцінка у медіадискурсі часто реалізується за допомогою прагматичних ідіом, під якими розуміємо сталі одиниці різної структурної організації, що характеризуються власними, постійними, фіксованими за ними прагматичними значеннями. Наразі ці вирази, які є характерними для розмовного мовлення, широко вживаються в офіційно-діловому стилі. Наприклад, розглянемо уривок інтерв'ю з українським экс-головнокомандувачем В. Ф. Залужним:

“As soon as I have the means, I’ll do something. I don’t give a damn — nobody will stop me,” Zaluzhny said [2]. «Як тільки у мене будуть засоби, я щось зроблю. Мені начхати, мене ніхто не зупинить», – заявив Валерій Залужний WP [3].

Прагматична ідіома *nottogiveadamn* передається українським функціональним аналогом *мені начхати*, який зберігає зневажливу емотивну конотацію та має рівноцінний з оригіналом прагматичний вплив на реципієнта.

Розглянемо ще один приклад англомовного заголовку з ідіомою та його переклад українською: *“Ukraine diplomat says Zelensky visit now up in the air after leak to Israeli TV” [4]. «Візит Зеленського до Ізраїля під загрозою – ЗМІ» [5].*

Ідіоматичний вираз *“up in the air”* вжито для зазначення того, що візит президента України навряд чи відбудеться через витік інформації. На противагу ідіоматичному оригіналу, переклад українською не містить фразеологізму, оскільки перекладачу не вдалося знайти відповідник, натомість було вжито вираз «під загрозою», що є прикладом дескриптивної перифрази.

Потужним експресивним засобом, характерним для медіадискурсу є метафори. Наступний переклад містить метафори, яка відтворені прямими еквівалентами в українській мові: *“Relationships are a roller coaster ride: here’s how to take the ups with the downs” [6]. «Стосунки – це американські гірки: як пережити злети і падіння» [7].*

Різниця у англомовній та україномовній картині світу призводить до необхідності заміни образу метафори або взагалі до демеофоризації. Наприклад: *“U.S.-Made Cluster Munitions Fuel Ukrainian Counteroffensive” [2]. «Передані США касетні боєприпаси надали імпульсу українському контрнаступу» [3].*

Замість дієслова “fuel” було вжито вираз «надати імпульс», тобто відбулася заміна образу метафори.

Розглянемо ще один приклад: *“Twitter users jump to Mastodon – but what is it?” [8]. «Користувачі Twitter переходять в Mastodon. Що це таке?» [9].*

Стандартна метафора “jump” у цьому випадку для позначення стрибкоподібного переходу від користування однією соціальною мережею до іншої була навмисно вилучена при перекладі та замінена настилістично нейтральний відповідник «переходити».

Таким чином, у двох останніх прикладах з метою досягнення рівноцінності прагматичного ефекту застосовується стратегія прагматичної адаптації.

Під цим поняттям розуміємо модифікацію тексту у відповідності до мовних, стилістичних, культурних та когнітивних структур реципієнта. Перед перекладачем стоїть завдання, як правильно пристосувати текст до культури цільової мови: шляхом збереження, заміни, вилучення чи тлумачення. Таким чином, переклад тексту стає не лише засобом культурного збагачення, але й засобом впливу чужої країни, оскільки транслятор має враховувати й оцінювати усі можливі наслідки просування чужих цінностей у мову перекладу. З іншого боку, надмірна адаптація або цілісне перетворення неодноразово піддається критиці з боку перекладознавців через те, що не дає можливості реципієнту отримати цілісне уявлення про культуру мови оригіналу.

Питання про необхідність прагматичної адаптації вирішується перекладачем у кожній конкретній ситуації. Наприклад: *“Putin prepares Russia for ‘forever war’ with west as Ukraine invasion stalls”* [10]. *«Путін не розуміє, як програвати, і готує росіян до “вічної війни” із Заходом»* [11].

У поданому фрагменті спостерігаємо застосування перекладацьких трансформацій вилучення та додавання (словосполучення *не розуміє, як програвати* було додано, а *as Ukraine invasion stalls* вилучено). Обидві трансформації в даному випадку розглядаємо як прояв прагматичної адаптації. Саме такі мовні одиниці з огляду на фонові знання та фонову інформацію цільової аудиторії, на думку редакції україномовного онлайн-видання, є прагматично достатніми, аби відтворити настанову висловлення.

При відтворенні прагматичного аспекту тексту важливою складовою є категорії адресованості та адресату. Кожен стилістичний жанр має свою концепцію адресата. Фактично, адресат – це друга особа комунікації, реципієнт повідомлення, що має певну характеристику. Внаслідок цього перекладач повинен формувати свій комунікативний намір повідомлення, узгоджуючи останній з адресатом [12, с. 105-106]. У межах медіадискурсу адресатом є широка аудиторія медіаресурсу, про яку збирається інформація за допомогою опитувань, а також низки сучасних рекламних та маркетингових інструментів, що дозволяють дізнатися про діяльність читачів у мережі Інтернет.

Категорію адресованості реалізують, зокрема, риторичні запитання. Вони не потребують відповіді і функціонують як емпатичні твердження або заперечення, які є очевидними для слухача. Риторичні запитання представлені питальними реченнями у формі загального або спеціального питання. Втративши первинну функцію передачі інформації, риторичні конструкції набули здатності реалізовувати цілий спектр емоційно-оцінних значень. У більшості висловлень, що містять риторичні запитання, інтенція мовця “дати вихід негативним емоціям” реалізується у комплексі з інтенцією “виразити несхвальне ставлення до адресата, осудити дії, або бездіяльність останнього”. Імплицитно такі висловлення виражають прагнення мовця спонукати адресата змінити свою поведінку, відчути сором, провину тощо.

Так, на прес-конференції В. Зеленський вдається до конфліктної стратегії у відповіді на запитання одного з журналістів:

“What would you like to hear? A just peace? I don't know. I don't know what “just peace” is. It's a very philosophical description. If there is a just war – I don't know” [13].
«Що Ви хочете почути? Як буде далі? Справедливий мир. Я не знаю, що таке справедливий мир. Дуже філософське запитання. А чи є справедлива війна?» [14].

У наведеному уривку Президент України В. Зеленський використовує низку риторичних запитань, оскільки він, звертаючись до журналістів і присутніх, не очікує відповіді. У перекладі такий синтаксичний засіб відтворюється за допомогою аналогічних риторичних запитань, які є дещо модифікованими, але еквівалентними за прагматичною настановою. Спостерігаємо також заміну одного із запитань *A just peace?* на твердження. Щоб переконати співрозмовника у слушності своєї позиції, мовець удається до відповідей на риторичне запитання, чим посилює перлокутивний ефект самого висловлення-риторичного запитання. Загалом, такі зміни є доцільними, оскільки мають на меті досягнення прагматичної еквівалентності, тобто оптимальної збалансованості цілей та установок тексту оригіналу та перекладу.

Варто розглянути ще один приклад використання риторичних питань як засобу емоційної аргументації. Так, у промові Джо Байденана 78 сесії Генеральної асамблеї ООН: *“But I ask you this: If we abandon the core principles of the U.N. Charter to appease an aggressor, can any member state in this body feel confident that they are protected? If we allow Ukraine to be carved up, is the independence of any nation secure?”* [13]. *«Але я запитую вас: якщо ми відмовимося від основних принципів Хартії ООН задля вмиротворення агресора, чи може будь-яка держава – член цього органу – бути впевнена у власній захищеності? Якщо ми дозволимо розділити Україну, чи буде незалежність будь-якої держави в безпеці?»* [14].

У наведеному прикладі Президент США Джо Байден апелює до членів Генеральної асамблеї ООН щодо необхідності об'єднати зусилля у боротьбі України з ворожою росією. Саме риторичні питання є маркером тактики переконання. У наведеному фрагменті риторичні запитання відтворено без змін.

Висновки. Таким чином, прагматична компетенція є важливим складником комунікативної компетенції здобувачів вищої освіти-майбутніх перекладачів. Сутність прагматичної компетенції зводиться до усунення культурологічних та когнітивних відмінностей між реципієнтами текстів вихідної мови та мови перекладу. У разі, коли ці розходження заважають досягненню прагматичної еквівалентності, перекладач має внести у текст необхідні зміни.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Наук. ред. українського видання С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273с. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf

2. Valery Zaluzhny: To defeat Russia, Ukraine's top commander pushes to fight on his terms. By Isabelle Khurshudyan. The Washington Post: website. URL: https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/14/ukraine-military-valery-zaluzhnyrussia/?fbclid=IwAR2FavxFD8IvdzzFdGJTG9sEpotZyGNEtxgtjen9nZicGVjcy5I_fkD4t_M
3. Мені начхати, мене ніхто не зупинить – Залужний в інтерв'ю Washington Post. BBC: вебсайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-66209922>
4. Ukraine diplomat says Zelensky visit now up in the air after leak to Israeli TV. The Times of Israel: вебсайт. URL: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/ukraine-diplomat-says-zelensky-visit-now-up-in-the-air-after-leak-to-israeli-tv/
5. Візит Зеленського до Ізраїля під загрозою – ЗМІ. Слово і Діло: вебсайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/05/novyna/svit/vizyt-zelenskoho-izrayilya-zahrozoju-zmi> (дата звернення: 14.11.2023)
6. Relationships are a rollercoaster ride: here's how to take the ups with the downs. The Guardian: вебсайт. URL: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2023/mar/26/relationships-can-be-a-rollercoaster-ride-10-ways-to-improve-them>
7. Стосунки — це американські гірки: як пережити злети і падіння. Anywellmag: вебсайт. URL: <https://anywellmag.com/uk/stosunki-ce-amerikanski-girki-yak-perezhati-zleti-i-padinnya-190680/>
8. Twitter users jump to Mastodon - but what is it? BBC: вебсайт. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-63534240> (дата звернення: 12.04.2023)
9. Користувачі Twitter переходять в Mastodon. Що це таке? BBC: вебсайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63534917>
10. Putin prepares Russia for 'forever war' with west as Ukraine invasion stalls. The Guardian: вебсайт. URL: <https://amp.theguardian.com/world/2023/mar/28/putin-prepares-russia-for-forever-war-with-west-as-ukraine-invasion-stalls> (дата звернення: 19.07.2023)
11. Путін не розуміє, як програвати, і готує росіян до “вічної війни” із Заходом – Guardian. Факти: вебсайт. URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/rosiya/20230328-putin-ne-rozumiye-yak-progravaty-i-gotuye-rosiyan-do-vichnoyi-vijny-iz-zahodom-guardian/>
12. Кузнєцова, Г. В. 2021. Адресованість та адресат (на матеріалі політичного дискурсу). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, № 48 том 1, с. 105-108.
13. Remarks by President Biden Before the 78th Session of the United Nations General Assembly. URL: <https://ua.usembassy.gov/remarks-by-president-biden-before-the-78th-session-of-the-united-nations-general-assembly-new-york-ny/>
14. Виступ Президента Байдена на 78-й сесії Генеральної асамблеї ООН. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/remarks-by-president-biden-before-the-78th-session-of-the-united-nations-general-assembly-new-york-ny/>